

Ђерђ Конрад

РАЗМИШЉАЊА О ПОСЛОВИМА ГРАДОНАЧЕЛНИЧКИМ

Од свих послова у служби заједнице највише ми се допада посао градоначелника, јер је истовремено и обухватан и практичан, симболичан али у доброј мери и техничког карактера. У *бирџермајстџеру* спојена су, заправо, два појма: грађанин и мајстор, како на мађарском, тако и на неколико других језика, а могли бисмо да се поиграмо променом редоследа: мајстор-грађанин. Није лака улога првог грађанина града, одлучивати и говорити, организовати и стварати амбијент, атмосферу. Врло демократска улога, наиме, ретко се може чути о некаквој градоначелничкој диктатури.

Често сам говорио и писао о антиномији урбанизма и етатизма, сасвим је јасно да је градоначелник више урбаниста, него етатиста. Радије живи у култу града, него у култу државе. То се показује и у мноштву спољних обележја, градоначелници без чувара, као цивили шетају својим градом, нису им потребни телохранитељи.

Чак и ако градоначелника на ову функцију постављају странке, убрзо ће се испоставити, да он ради за добробит целог града, јер другачије напросто не може. Ни професионална ограничења нису карактеристична за градоначелника, јер се непосредно њих тиче све што се у граду догађа. принуђени су да град посматрају као систем, као сложени конгломерат дела и животних обичаја, и брзо ће схватити да је историја његових становника испреплетена са њиховим свакодневним понашањем, попут подземних мрежа цеви, канала и каблова.

Разумни градоначелник ће схватити колико је град осетљив систем, и да није могућа интервенција на једној страни његовог живота а да се на другој страни одмах не појаве неке непредвиђене последице. Често се и сам чуди што овај надасве компликовани организам уопште и функционише, чудо је што се толико људи међусобно слаже на релативно малом месту, и ова зачуђеност је, чини ми се, иманентна градоначелничкој функцији, а знамо и то, да је зачуђеност почетак сваког знања.

Локална самоуправа се обично доводи у везу са појмом цивилног друштва. Али ко је цивил? Да ли онај ко није војник? Или онај ко није професионални политичар? Да ли је цивил припадник опозиције, а сви они на власти – нису? Да ли је криминалац цивил, а иследник није? Да ли је цивил онај који безбрижно пали ватру, а ватрогасац није? Ко је, дакле, цивил?

Онај ко се, лично заинтересован, бави јавним пословима, без обзира на то, да ли је за то плаћен или није, и који помаже и штити основне грађанске вредности – слободу и хуманост. Цивилно друштво је добровољни консензус грађана у заштити права и слобода, природних и културних вредности. Оно је час једно, у огромној маси отелотворено саосећање, а час неко бестелесно, тињајуће, латентно саосећање које посредно успоставља правила понашања, које се наједном искристалише, па се потом повлачи, да би се касније, на другом месту, поново појавило с изненађујућом снагом. Хармоничне мисли које, крећући се тајанственим стазама, непогрешиво проналазе једна другу, па се у срећним тренуцима и институционализују, али њихова суштина је онај дух који може да се расцвета у институцијама, мада може и да их напусти, да би се појавио у неким другим окружењима и пронашао нове гласноговорнике.

Градске и сеоске самоуправе наликују оној слици која се у нама везује за појам цивилног друштва, јер изабрани представници имају своја грађанска занимања која не запостављају за време трајања представничког мандата, међутим, они ће више времена да посвете разматрању и вођењу јавних послова које су им грађани на одређено време поверили. Самоуправе – као локални органи државне власти и политички гласноговорници локалног друштва – носе обележја свих природних двосмислености људских ствари. Самоуправа је цивилнија од централне власти, али је више бирократизована од грађанских иницијатива, што дакако не значи, да је од њих и мање демократска, и да је све што долази одоздо, са локалног нивоа, уједно и мудро, и истинито. Јер и мржња, и завера, које теже да се организују, долазе такође одоздо.

Локалне самоуправе и градоначелници имају уравнотежујућу улогу на релацији између грађана и централне власти, често и до те

мере, да већина грађана, незадовољна радом владе, може истовремено да има повољно мишљење о раду локалне самоуправе.

Занемарујући и границе, градови су у стању да међусобно сарађују на много мање обавезујући начин но што су то у стању државе, градови могу да делују као коректив владине политике и да уравнотеже њене једностраности. Многоврсне везе грађана различитих националности крећу се на међуградским релацијама, и немају потребу да користе међувладине канале. За решавање мноштва питања приватна сфера често није довољна, а међудржавне везе су прегломазне, међутим, међуградске комуникације се показују као идеалне. Самоуправе ће повезати заједнице са онолико нити колико хоће, или колико могу.

Цивилно друштво је прилично флуидан, имагинаран и неухватљив појам, али оно ипак *јосџоји*, као што према старим кинеским мудрацима постоји ТАО, незадржива лавина и тренутни бљесак светлости, и мада га је скоро немогуће одредити, ипак је стваран.

Управо услед своје неухватљивости, за њега не постоје границе. Прелази преко њих прилепивши се за све могуће делотворне принципе, путујући у лобањама, чак и не мора да прелази границе, напосто ниче из земље на удаљеним местима, јер одређене идеје се готово истовремено рађају у главама житеља планете Земље.

Доказ за то је књижевност – у различитим поднебљима, у приближно исто време, одређене идеје и укуси наишли су на пријемчиве људе, а искусили смо и у властитом животу, да изненада, где год се обрели, наилазимо на сличне мисли. Појмови обигравају земљину куглу, наилазе на експанзивне симпатије, обухватају богата значења и окупљају у интимна друштва људе који се, иначе, лично и не познају.

Присуство, близина припадника других друштвених, етничких, верских група може да изазове поделе унутар градске заједнице, па чак и унутар породица, међу појединцима. Јер, с једне стране, прастара је истина да град пружа дом најразноврснијем свету, да се на пијаци брбља на многим језицима, да се унутар зидина града таложе знања, гомила се роба, формирају се обичаји и стичу се искуства, да у граду наилазимо на храмове више верских заједница. Мудри градски оци у већем шаренилу виде извор већег богатства, мада се не ретко догађа и то, да екстремни националисти у крилу већинске нације осумњиче градоначелника, који је правичан према мањинама, другим заједницама, да на подмукао начин угрожава легитимне интересе већинске нације.

С једне стране, пожељно је да у граду – као у неком организму – нема застоја у кротоку, да се не стварају тромбови, да не завлада стање међусобног неповерења, сумњичења, непријатељске инкомуникације. Идеал потпуног отварања, међутим, у круговима мањинских заједница обично изазива реакцију у правцу затварања, превелик при-

лив може да подстакне агресивност локалне заједнице чија релативна флексибилност одређује границе мултикултурализма. Узалуд им се објашњава, да је страно и другачије лепо – они ће себе видети лепшима. После покладних дружења долази натмуреност пепељаве среде.

Националистички ксенофоби воле да поделе градове. Нарочито им се допада да повуку границу баш средином неког насеља, мисле да је најбоље да се суседи, две стране једне улице, оно што је нераздвојиво – раздвоје зидом, оградом од бодљикаве жице. Оружано чуваним границама пресечени градови и села симболизују дух етатизма који сумњичи шарене градове и слави граничне рампе.

Урбанизам пак диже, уклања те рампе, успоставља законите и незаконите везе између отцепљених делова и, ако другачије не иде, помаже људима било да прелете, било да испод земље пређу преко зида. Јер, увек има људи који жарко желе да пређу на другу страну, ако ни због чега другог, а оно зато што је то забрањено, из ината, јер је суседни град као створен за излете.

Највећи непријатељ града је пропаганда мржње која жели да раздвоји суседе. Стражарске куле, минска поља су симболи етатизма, нарочито када држава крајње озбиљно води рачуна о томе да њени грађани не могу да је напусте, изузев са специјалном дозволом.

Злосрдни национализам, антипод цивилног друштва, пустоши градове и са једне, и са друге стране границе, провинцијализује их на ниво једнобојне, једнојезичне, једноверне, једнонационалне паланке, разноврсност редукује на једно и једино, не подноси разноликост субјеката, гади се индивидуализма и, у име заједнице, претрпава градске тргове незграпно ружним споменицима. Етатизам воли китњасту, високопарну архитектуру и подилази мегаломанским хистеријама својих вођа. Савремени, хомогенизујући национализам је брат од стрица јучерашњег фашизма.

Све јасније се уобличава симбиотични суживот града и села. Концентрације иду руку под руку са деконцентрацијом, многи се селе у велеграде, али скоро исто толико њих се исељава из њих, онај ко то може себи да дозволи, живи и овде и тамо, јер не жели да се одрекне предности и радости ни града, ни села.

Раније индустријске револуције су преферирале концентрацију; информатика, међутим, дозвољава дисперзију. И у усамљеној планинској кући повезани смо – ако то желимо – са светом, са његовим чвориштима. читаве, врло савремене индустријске гране напуштају скупе градове и селе се у јефтину провинцију, и све је више таквих послова које је могуће једнако обављати на било којој локацији.

Ако размислимо о томе шта нас везује за веће градове, најчешће помишљамо на културу, на забаву и на сусрете. На позориште, реци-

мо, и на то што оно симболизује, и што мали екрани не могу да замене, на живу музику, коју не надомештају компакт дискови, овај или онај паб, или кафе, са својим сталним гостима, које не може да замени никакав телефон, дакле, на оно људско дружење, на мноштво лица и тела и на њихове неочекиване сензације, и ваљда понајвише на шетње, које су најчешће занимљивије од било каквог биоскопа, јер нас води у сусрет непредвидивим догађајима људског света.

За данашњег човека карактеристичне су ове паралелно противречне склоности – истовремено преферира и повученост и гужву, ако не баш истога дана, можда у различитим периодима свога живота, али у сваком случају сматра посве природним ову флукуацију, јер има потребе и за овим, и за оним, и за друштвом и за самоћом, и за вештачким и за природним, за сложеним и за једноставним, и не жели да се усидри само на једном или само на другом полу.

Град дозвољава да уживамо у људској разноврсности, да се дивимо једни другима, где год се сусрели. Помешати се у мноштву и издвојити се из мноштва, наизменичност акције и одмора, тачније: прихватање ове двојности карактерише модернитет на размеђи ова два века. Час тражимо, а час избегавамо контакте са другим људима, и ове промене су природне као што је наизменичност будности и спавања. Зазиремо од великог културфилозофског сврставања иза једног или иза другог пола, јер је то управо оно што и поседујемо, овај променљиви затезни распон између две крајње тачке, што значи избор и могућност кретања у једном или у другом смеру.

У различитим животним добима имамо различите потребе; деца и старији људи више воле село, млади и одрасли већином преферирају град. Млади имају изразитије потребе за доживљајима, старији мање. Али онима који могу себи да приуште да живе и овде и тамо, веома прија да уђу у узбудљиви град и да изађу у мирно село, чак и у једном дану.

Данас је радозналост људи све важнији конститутивни фактор града. Не уско схваћена материјална производња и потрошња – њихова просторна дисперзија је релативно лакша. У слободно време често прижељкујемо густу след догађаја, тргове и шеталишта, где ћемо срести и друге, где ће различити да осмотре једни друге, где ћемо и за пола сата моћи да скупимо богат букет утисака, тамо где помодни ексцентрици излажу сами себе. Ова места нису пространа ни у светским метрополама, тек који педаљ јарко осветљених, митологичних места у крилу велеграда.

И најмање село, исто као и светска метропола, поседује своју локалну сцену на коју је увече могуће изаћи, где има више светла, говора и осмеха него другде, где се нешто ипак дешава, где се окупљају оне жене и мушкарци, који се не задовољавају колоплетом продукције и

репродукције, већ желе да учине дан посебним, да би га се могли сећати, да га претворе у слику, да постане незабораван.

Добар град има своје средиште, свој центар, где град може да нас на неки начин загрли, где смо увек унутра. Добра улица је одозго отворени унутрашњи трг. У градовима који пате од недостатка имагинације осећамо се увек изван људских догађања, и мада је његова изградња била вероватно веома скупа, трошили су немилице на простор и материјал, ипак немамо ваљаног разлога да изађемо из куће - осим пуког задовољавања најосновнијих потреба, у њему нас ништа не привлачи.

Највише бисмо желели да живимо у градовима који су занимљиви, попут каквог доброг романа, у којима су улице такве да се у њима осећамо као код куће, али које нас истовремено заплускују најзанимљивијим изненађењима. Град може човеку да пружи вољу за животом, али и да га онерасположи – град нас гура у депресивна стања ако је досадан, ако својим корацима на његовим улицама можемо да меримо само монотонију, ако се у њему ређају једноличне куће, ако је његов дух подређен функционализму, ако су урбанистичке догме XX века укинуле у њему улице, ако из било којих потреба морамо дуго да у њему преваљујемо велике раздаљине, ако смо принуђени да теглимо двадесетоструку тежину нашег тела да бисмо негде могли да попијемо кафу, ако се људи у њему одричу пешачења, ако због комодитета својих задњица занемарују своје ноге, ако се у њему, када осете потребу за људским друштвом, колима возе само од стана до стана, ако је свеједно где станујемо/живимо у њему, ако нисмо у стању да са чулним удивљењем посматрамо, и да у свом сећању сачувамо лице града и његових становника.

Светоназор градских отаца може да учини житеље града срећнијима и тужнијима. Поглед на свет, укус оних који доносе одлуке отелотворује се у предметном окружењу, и подједнако може да подстакне грађане на упражњавање разних врста животних радости, или на равнодушност заштитне боје.

Време је да препознамо антихуману заблуду која се крије у концепцији једнофункционалних градских зона. Све је очигледније, да су органски израсли градови са својим сложеним историјама хуманији од оних који су подизани према некој јединственој концепцији – ови потоњи више предочавају самовољу њихових креатора него многоврсносност и разноликост, променљивост његових становника.

Никад нећемо претерати у приписивању естетског значаја чаробности једног града. Посве је разумљиво да се моје становиште разликује од становишта бројних урбаниста, с обзиром на то да су нам интереси супротни. У интересу је градитеља града да његово дело покрије што већу површину. Архитекта и не може да осети веће

задовољство, него када читаву једну градску четврт подигну према његовим пројектима.

С друге стране, мени као становнику града који воли да се шета и да разгледа, у превасходном је интересу да сваки блок зграда, свака кућа буде другачија, да би моје очи имале разноврсну храну. Уопште ме не љути ако је једна кућа велика, а друга мала. Ако висину прочеља угледам из неког торња или са брда, или ако је осмотрим с друге стране улице, очарава ме скулптура која настаје из разлике нивоа.

Нека град буде све што може да буде, само не униформисан, стандардизован. Ако је свака зграда подигнута према пројекту другог архитекте, бићу у прилици да на сваких двадесет-тридесет корака сусретнем другу личност. Ако се пак затекнем у овим новим стамбеним четвртима, обраћа ми се један исти човек и намеће такав облик живљења у склопу којег човек ујутро одлази на посао премештајући се из веће кутије у мању, додуше покретну кутију, из ње поново ступа у једну велику кутију, и чини то исто у повратку. А у међувремену куповине обавља руковођен идејом да што брже напуни стомак; и посматрајући малу, бљештаву кутију спреман је да сутрадан настави ово кретање из кутије у кутију у интересу читавог система.

Нека буде одата свака почаст великим умовима-регулаторима, али ужитак не потиче од њих. Ужитак је плод времена, случајности, укрштања најразличитијих стремљења, штавише, извесног нереда и анархије. Нечега што нас понекад и љути. Некакав компромис, са не сасвим рационалним чиниоцима. Свака садашњост састоји се од таквих ствари. Колико год да нас једи садашњост наших градова, после сто година наши потомци ће све то и те како да цене, само зато што је понешто од њега преостало.

Град није само кућа, оквир, затворени у отворени простори, суштина града је грађанин. Украс града је случајни шетач, уколико уопште шета а не седи у аутомобилу, и ако имамо на њему шта да осмотримо. У светским метрополама присутна је читава земљина кугла, заступљене су све расе, све боје, све физиономије, све шаренило човечанства. Један је живописнији од другог. И сви имају свој специфичан укус, свима је лепо нешто друго, према томе се и облаче, понашају, смешкају и гестикულიрају. Пролазника, пред овим призором разноврсних ликова и фризура, обузима спонтана радост што и сам припада овој раси која се зове човечанство.

Људи воле да се окупљају у мноштву мањих градских центара у којима је већа густина пролазника, роба, најразноврснијих понуда. Можда делује помало заморно, али исто тако и необично привлачно ако једно поред другог имамо много, рецимо, књижара, салона намештаја, ресторана, галерија, биоскопа, црвених фењера и других инсти-

туција сумњиве репутације. Нека врста моралне искварености саставни је део пријатних, сластвених градова. И да човек и у поноћ може негде да седне. И да и увече може да изађе у куповину, да у свако доба дана и ноћи може негде нешто да поједе и попије.

Добар град и те како води рачуна о томе да његова митологија буде свакодневно обогаћивана новим појединостима, да се поноси значајним и бизарним личностима који живе у њему. Да се може говорити о читавим друштвима која уобличавају дух града. Свега неколико десетина занимљивих људи могу једном граду да прибаве културалну и туристичку бесмртност.

Митологију пак понајвише стварају уметници. Мудри градоначелници ће настојати да приволе своје граду писце, уметнике; и мањи градови нуде ателе или собу и писаћи сто некоме ко ће гостопримству да се одужи текстовима, сликама, анегдотама. Добар град чине догађаји, а не само тишина, ред и мир. Ако град није привлачан, и новац ће да га заобилази.

Пословни људи радије одлазе тамо где и увече имају куда да изађу. Пuteви кретања капитала и спектакли су у позитивној спрези. Грациозност једног града чине и улични свирачи, имитатори, артисти, пантомимичари, ексцентрици који од себе самих чине машкаре. Град ће се обогатити ако је занимљив.

Добар град познаје више језика, и не презире, не потцењује госта који не говори језик града. Гост, ако није принуђен да ћути, осећа се сигурним, а до сада ниједан град није имао штете од тога да се у њему као код куће осећа и онај ко је негде другде код куће.

Тежак је живот градоначелника: мора да балансира између чувара декларисаног реда и мира и оних који смишљају, креирају догађаје, између присталица затварања и присталица угошћавања. Мора да заведе град, да би и сам град био заводљив, али мора да води рачуна и о реду да бисмо сутрадан ујутро, након ноћи спектакла, могли да поведемо децу у шетњу чистим улицама. Величанствени су градски тргови на којима и по сто хиљада људи с одушевљењем слуша духовитог говорника, а још је величанственији ако потом на плочнику нема смећа, срче, и када на њему може поново да влада приватност са свакодневним шетуцањима.

Ако се градоначелник не затвори у градску кућу, и ако нађе времена да се прошета, имаће без сумње и више добрих идеја. Јер на идеји о новим, благородним иницијативама човек најчешће долази у шетњи, неретко пикајући лопту с једним добрим саговорником. Најбољи градоначелници не жале труд уложен у дијалог са житељима града, и знају увек да буду пријатељски љубазни и према својим противницима.

Лако је кибицеру који, премда је већ видео на делу неколико градоначелника, нема појма како би сâм обављао ту дужност, о томе би у најбољем случају могао само да размишља у својој мирној соби на чија врата не може да покуца ниједан службеник или странка. Лепо је, нема шта, ово цивилно друштво, све док не проговори, и док не почне да објашњава, на шта би требало превасходно потрошити градске паре. Али нам то мило, ем драго цивилно друштво не уме да каже готово ништа словесно о томе, како да се те паре створе. Не бих био изненађен, ако скривена жеља нормалног градоначелника не би била више од овога: оставите ме на миру десет минута.

Превео с мађарског АРПАД ВИЦКО